

Kaj lahko šola naredi pri obravnavi in preprečevanju nasilja

Katarina Petrič in Nataša Kozlovič Lakoselj

Osnovna šola Cirila Kosmača Piran

Uvod

Rečemo lahko, da je nasilje toliko staro, kot je staro človeštvo. Je eden od pojavov, ki je povezan s celotnim družbenim življenjem, vendar ga ljudje ne sprejememo kot nekaj običajnega. Zakaj ne? Zato, ker je to dejanje agresije in zlorabe in ima namen ponižati ali osramotiti žrtev. To pa seveda ni sprejemljivo. Pomembno je, da znamo spoštovati osebne meje posameznikov, ko nas ti na to opozorijo. Vemo, da se meje in pravice posameznikov končajo tam, kjer se začnejo meje in pravice drugega. Vsak človek ima pravico živeti v družbi brez nasilja ter ščititi svoje osebne meje in svoje interese.

Kot sem že omenila, je nasilje povezano s celotnim družbenim življenjem, vendar pa je šola nedvomno ustanova, v kateri otrok prebije največ časa, zato ima tudi največ možnosti opaziti in preprečiti kakršno koli obliko takega ravnanja.

Vizija OŠ Cirila Kosmača – zavezanost UNESCO-vim ciljem

Kot šola, ki je pridružena UNESCO-vi ASP mreži, delujemo v duhu kulture miru, nenasilja, strpnosti, sodelovanja, sprejemanja drugačnosti, v poglobljeni skrbi za osebnostni razvoj vsakega posameznika in za ohranitev naravne in kulturne dediščine, ki temelji na štirih Delorsovih stebrih izobraževanja. Ti pa omogočajo otrokom, vključno z nami odraslimi (učitelji in starši), da se v ta proces vključujemo na primeren, konstruktiven način, zato se vizija naše šole glasi: »**Smo šola, ki uči, da bomo vedeli, znali delati, znali živeti skupaj in znali biti.**«

Da bomo vedeli:

Naš temeljni cilj je vzgoja za medkulturno učenje. Mladega človeka učimo temeljnega in vseživljenjskega

kega učenja, učimo ga strpnosti in sodelovanja, skrbeti za okolje in prostor ter sobivati v skupnosti, ki ji pripada.

Znali delati:

Vsi opravljamo svoje delo z odgovornostjo, doslednostjo, znanje je za nas vrednota.

Znali živeti skupaj:

Medsebojno spoštovanje, zaupanje, odgovornost in doslednost so osnova za dobre odnose in osnovni pogoj za uspešno opravljanje vzgojno-izobraževalnega dela.

Znali biti:

Pomembno je, da gradimo na zaupanju in občutku varnosti, da ob tem upoštevamo učenčev individualnost in enkratnost ter da vsem učencem omogočimo celovit osebnosti razvoj v skladu z njihovimi sposobnostmi in interesi.

UNESCO-va ASP mreža je nastala kot projektna mreža pridruženih šol leta 1953. Danes skupno ASP mrežo sestavlja približno 7900 predšolskih, osnovnošolskih in srednješolskih ustanov v 176 državah in jo običajno poimenujemo kar »pridružene UNESCO šole«. Slovenija je postala del te velike globalne družine leta 1993, ko je bila kot prva šola v Sloveniji sprejeta v njene vrste OŠ Cirila Kosmača Piran (zaradi izjemne vloge pri sprejemu beguncev iz vojskujoče se Jugoslavije).

Te šole smo zavezane k spodbujanju in uresničevanju UNESCO-vih načel. Mladega človeka učimo sprejemati, dajati, sodelovati, odgovarjati za svoja dejanja in sobivati v skupnosti, ki ji pripada, ter ga učimo, da bo aktivno vpet v svet, ki ga obdaja.

Pri učencih razvijamo pripadnost šoli z delom, ki spodbuja uresničevanje skupnih ciljev. Učence uči-

mo kakovostno delati skupaj z drugimi za svoje dobro in za dobro drugih. Učitelji smo s svojim delom in vedenjem spodbuda in zgled učencem.

Vrednote so kaŕipoti – z njihovo pomočjo vemo, kam naj potujemo.

Vrednote naŕe ŕole so: spoŕtovanje, odgovornost, pozitivna samopodoba, solidarnost in prostovoljstvo.

Ker se na naŕi ŕoli zavedamo, da so vrednote pomembna vrsta prepričanj članov skupine in druŕbe o tem, kaj je dobro in zaŕeljeno ter vredno truda in kaj je slabo in nezaŕeljeno, je v oŕŕi skupini učiteljev nastal **Priročnik za poučevanje vrednot v osnovni ŕoli**. Priročnik je izŕel leta 2008, izdal ga je Pedagoŕski inŕtitut v Ljubljani. Nastal je z namenom, da se tako učitelji kot učenci nekoliko bolj poglobimo v vpraŕanje vrednot, saj vemo, da vrednote vplivajo na delovanje posameznika in druŕbo.

Istega leta je nastal **Vzgojni načrt ŕole** in tako smo bili vsi vpeti v poglobljeno zaznavanje ter sistematično reŕevanje pojavov morebitnega vrstniŕkega nasilja. Pred sprejetjem vzgojnega načrta se je s tovrstno problematiko ukvarjala izključno ŕolska svetovalna ŕluŕba. Pomen vzgojnega načrta je izredno velik:

- Spodbuja delovanje ŕole na ravni odnosov in vzpostavlja pozitivno klimo med vsemi vključenimi,
- je dogovor o enotnem vzgojnem delovanju vseh udeleŕencev v procesu vzgoje,
- je dogovor za premiŕljeno, organizirano ciljno naravnano delovanje ŕole in vsakega zaposlenega v njej,
- zagotavlja avtonomno kreiranje pravil igre glede na delo in ŕivljenje ŕole ter sodelovanje z okoljem,
- omogoča enotno delovanje in enoten pogled na ključne vzgojne ukrepe,
- upoŕteva vnapreŕnji dogovor med zaposlenimi, ŕarŕi in učenci.

Preventivne dejavnosti na ŕoli

Na Osnovni ŕoli Cirila Kosmača se zavedamo, da je nasilje kompleksen pojav, zato se ga je treba tako

tudi lotiti. Pri obravnavanju problema vrstniŕkega nasilja smo tako v naŕi ustanovi vključili vse udeleŕence v ŕolskem sistemu: učitelje, učence, druge delavce na ŕoli, vodstvo ter ŕarŕe. Vsi zaposleni se trudimo razvijati takŕno klimo, ki vrstniŕkega nasilja ne dopuŕča oz. je nanj občutljiva. Tovrstne situacije načrtno in z občutkom reŕujemo takoj ob pojavu prvih znakov.

Jasno nam je, da imamo veliko moŕnosti za odkrivanje in preprečevanje vrstniŕkega nasilja, prav tako pa tudi moŕnosti za ukrepanje ob morebitnem pojavu le-tega. Zavedamo se, da moramo imeti izoblikovan sistem preprečevanja vrstniŕkega nasilja in seveda tudi pripravljene ukrepe, če do nasilja pride. Zato ŕe vrsto let uvajamo in nadgrajujemo ŕtevilne preventivne programe za preprečevanje medvrstniŕkega nasilja:

• Neodvisen.si

Program je namenjen učencem od 1. do 9. razreda. Namen programa je ozaveŕčanje otrok o pasteh spletnih ŕrani, o pomembnosti zdravja, prijateljstva. Zasnovan je v obliki enkratnega srečanja za ŕarŕe in delavce ŕole, in sicer v popoldanskem času v obliki predavanj.

• CAP program

Program je namenjen osnovnim ŕolam in je nastal na podlagi dolgoletnih izkuŕenj ter raziskav s področja preventive nasilja nad vrstniki. Problem se obravnava celostno, saj obsega delavnice za učence, ŕarŕe in ŕolsko osebje. Program je uspeŕno sprejet tako med odraslimi kot med mladimi. Izvajamo dva CAP programa: **CAP program za preventivo zlorabe otrok in Brez nasilja nad vrstniki**.

Kot ŕe samo ime pove, je CAP program za preventivo zlorabe otrok program proti zlorabi otrok. Izvajamo ga v 3. in 4. razredu. Osnovni cilj programa je predstaviti otrokom moŕnosti samozaŕitniŕkega ravnanja v primerih zlorabe in jih okrepiti za samozavesten odziv.

Program Brez nasilja nad vrstniki je namenjen obravnavi in preprečevanju nasilja nad vrstniki. Delavnice so namenjene učencem od 1. do 9. razreda, s tem da je izvedba vsakokrat prilagojena njihovi ŕarosti in dinamiki skupine. Poudarje-

ne so strategije, ki otrokom in mladostnikom pomagajo, da se spopadejo/soočijo z nasiljem ter da razvijejo ničelno toleranco do nasilja. Poseben poudarek je na asertivnem vedenju in vlogi prič, ki imajo več moči, kot si mislijo.

Oba programa izvaja skupina naših učiteljic, ki se je za izvajanje dodatno strokovno usposabljal.

- **Mediacija**

To je postopek, v katerem se osebi, ki imata konflikt, ob pomoči tretje osebe – mediatorja – pogovorita ter ugotovita, kje so točke njenega spora. Izrazita svoje težave, mnenja in pričakovanja, si izmenjata stališča ter na podlagi izraženih interesov poskušata najti rešitev, s katero bosta obe zadovoljni. Mediacija ima zato moč, da okrepi oziroma na novo vzpostavi njun odnos. Sposobnost razreševanja konfliktov je ena od osnovnih temeljnih veščin, ki jih potrebuje mo za kvalitetno in produktivno življenje v šoli, doma ...

Šolska mediacija je namenjena učencem od 1. do 9. razreda, izvaja jo za to usposobljena oseba na šoli – šolski mediator –, ki se je za to dodatno usposabljal. Pozitivne izkušnje razreševanja sporov so pri učencih še posebej dobrodošle, saj se lahko izoblikujejo v pozitiven vzorec reševanja problemov. Namesto izsiljevanja, verbalnega in fizičnega nasilja ter groženj stopi v ospredje mirno konstruktivno sodelovanje pri iskanju skupne rešitve.

- **Delavnice v sodelovanju s centrom za socialno delo**

Delavnice izvajajo delavci CSD v sodelovanju z razredniki. Delavnica z nazivom **Nenasilna komunikacija** je namenjena učencem od 1. do 6. razreda. Vsebina delavnice je zasnovana tako, da otroke usmeri v prepoznavanje prisotnosti različnih oblik nasilja v njihovem okolju in ovrednotenje tega kot kršitev otrokovih pravic in dostojanstva. Otroke spodbudi tudi k soočanju z lastnimi agresivnimi težnjami ali dejanji ter k iskanju možnosti za njihovo transformacijo v bolj konstruktivne oblike izražanja oziroma komunikacije. Poseben poudarek delavnic je na učenju praktičnih komunikacijskih veščin,

ki v največji meri pripomorejo h kvalitetnejšim medosebnim odnosom in k zmanjšanju agresivnega vedenja ter s tem k izboljšanju razredne klime.

Delavnici z nazivom **Treninki socialnih veščin** in **Kje poiskati pomoč** sta namenjeni učencem od 7. do 9. razreda. Prav tako ju izvajajo delavci CSD in delavci Centra za psihoterapevtsko in psihosocialno pomoč v sodelovanju z razredniki.

- **Predavanja – Nenasilje, nekatere skrivnosti ne smejo ostati skrite in Mladi in droge**

Predavanja so namenjena učencem od 3. do 9. razreda. Izvaja jih za to usposobljena oseba s policijske uprave. Zasnovana so kot enkratna srečanja, po potrebi tudi večkratna. Predavanja so prilagojena starostni skupini učencev – npr. mlajši učenci tako razne oblike nasilja med vrstniki spoznajo preko lutkovne predstave.

- **Ustvarjalne delavnice – Društvo »Projekt človek«**

Program je namenjen učencem 2. in 3. triade. Zasnovan je kot enkratno srečanje. Izvajalci programa so strokovno usposobljene osebe iz Društva »Projekt človek« v sodelovanju z razredniki. Učenci z aktivno udeležbo na delavnicah pridobivajo izkušnje o kvalitetnem in ustvarjalnem preživljanju prostega časa ter obenem razvijajo in krepijo pozitivne medsebojne odnose.

- **Pravila šolskega reda**

Vzporedno z vzgojnim načrtom šole so nastajala pravila šolskega reda.

Pravila so oblikovana jasno in razumljivo. Vnaprej so določene posledice neustreznega vedenja/ravnanja. Vsi zaposleni na šoli, starši in učenci so s pravili in posledicami neustreznega vedenja/ravnanja seznanjeni ob začetku šolskega leta. Pravila so izobešena na vidnem mestu v učilnicah.

- **Ozaveščanje učenk in učencev, zaposlenih na šoli ter staršev**

Vodstvo šole organizira različna predavanja za starše in delavce šole. Na vidnih mestih v šolskem prostoru so izobešeni plakati z informa-



Slika 1. Ema Hladnić

tivno vsebino, kako do pomoči. Prav tako so na vidnih mestih postavljeni letaki, namenjeni učencem in učenkam. Med celotnim šolskim letom razredniki posamezne tematske vsebine vključujejo v razredne ure.

Izstopiti iz začaranega kroga nasilja – izberi nenasilje

Na Osnovni šoli Cirila Kosmača imamo dobro zasnovan preventivni program. Že vrsto let ga uspešno izvajamo in po potrebi dopolnjujemo. Ne glede na to, da je program vsebinsko bogat in ponuja mnogo različnih dejavnosti za preprečevanje nasilja med vrstniki, pa so »nasilne« situacije še vedno prisotne.

Ker smo kot kolektiv začutili potrebo, da pri odkrivanju in zmanjševanju nasilnih dejanj pridobimo nova znanja, smo se v šolskem letu 2012/13 priključili Mreži učečih se šol 2 – Strategije za preprečevanje nasilja. Med predavanji in na delavnicah smo predstavnice kolektiva izvedele veliko novega. Ugotovile pa smo tudi, da je naš kolektiv na pravi poti in da smo na tem področju že veliko postorili, predvsem s tem, da se zavzemamo za ničelno toleranco do nasilja.

Poleg vseh znanj, ki smo jih udeleženske izobraževanja pridobile, je bilo zelo pomembno načelo postopnosti, enotnosti in doslednosti. Naredile smo načrt, kako se bomo lotile reševanja problema – po korakih.

Aktivnosti v Mreži 2 smo začele z ugotavljanjem prepoznavanja in prisotnosti nasilja v šoli. V ta namen smo oblikovale anketo Vrstniško nasilje, ki smo jo sestavile in izvedle v vseh razredih, od prvega do

devetega. Z anketo smo želele ugotoviti, ali se učenci na naši šoli počutijo varne, ali so že bili žrtve nasilja in ali so že bili kdaj nasilni do drugih. S pomočjo vprašanj smo prišle do podatkov o tem, kje, kdaj in kako pogosto se nasilje na naši šoli dogaja, komu učenci povedo za nasilje in kako ta oseba ukrepa. Anketo so prav tako reševali strokovni delavci šole in starši. Analiza nam

je pomagala odkriti področje, na katerem je bilo treba takoj ukrepati – vrstniško nasilje. Strokovni delavci smo na ta način dobili podatke o stanju na šoli. Vse to nas je pripeljalo do skupnega razmišljanja, kako se lotiti reševanja problema. Spoznali smo, da bomo uspešni le, če bomo sodelovali, se vsi seznanili z oblikami nasilja, ki se pojavlja na naši šoli, in se ga naučili prepoznavati. Najpomembneje pa je, da vsi enotno in **takoj** odreagiramo na nasilje. Kolektiv se mora zavedati, da je pri tem pomemben vsak odrasli in da moramo učencem nujno dati vedeti, da se lahko zanesejo na vsakega izmed nas. Izobraževanje v Mreži 2 nam je bilo pri tem v veliko pomoč in podporo. Med posameznimi srečanji smo članice pripravljale delavnice za celoten kolektiv. Na srečanjih Mreže 2 pa smo predstavile ugotovitve, do katerih smo prišle med delom s kolektivom.

S pomočjo vseh teh ugotovitev in dejanj smo sestavile **akcijski načrt**, ki je zajemal oblikovanje protokola za reševanje vrstniškega nasilja, postavitev varnih točk na šoli in oblikovanje internega tima za reševanje nasilja.

Protokol ravnanja učencev ob pojavu nasilnega dejanja

Protokol je nastal, da bi ob pojavu nasilja nudil pomoč žrtvi nasilja ter bil v oporo strokovnim delavcem, da bi bili pri obravnavi nasilnega dejanja čim bolj enotni. Učence uči, naj nasilnežu odločno rečejo 'ne'. V primeru, da to ne zadostuje, se umaknejo nevarnosti. Če nasilnež nadaljuje svoje dejanje, žrtev poišče pomoč odrasle osebe, ki ji zaupa. Le-ta ustrezno nadaljuje postopek reševanja nastale situacije. Neposredno po nasilnem dogodku se strokovni delavec ločeno pogovori z žrtvijo in nasilnežem ter o nastali situaciji oz. dogodku obvesti

starše vseh udeležencev. S protokolom smo predvideli tudi pomembnejšo vlogo prič nasilnega dejanja, ki so bile do tedaj nekako izpuščene iz procesa reševanja nasilne situacije. Če se priča ne počuti ogroženo, naj poskuša nasilneža ustaviti z besedo 'nehaj', v nasprotnem primeru pa nemudoma poišče pomoč odrasle osebe in si poskuša zapomniti čim več podrobnosti o dejanju in nasilnežu. Zelo pomembno je tudi, da se o nasilnem dejanju pogovarjamo z učenci razreda, v katerem je žrtev nasilja. Delo s 'tiho večino' je pomemben del reševanja nasilnih situacij. Vsak učenec in vsak odrasel član skupnosti se mora zavedati, da lahko pripomore k dvigu kvalitete življenja in delovanja vseh in s tem vsakega posameznika.

Varne točke na šoli

Ker smo v kolektivu mnenja, da mora pri odkrivanju nasilja in zaščiti žrtve nasilnega dejanja sodelovati prav vsak zaposleni na šoli, smo se odločili, da bomo varne točke postavili ne samo v bližini učiteljev (učilnice, zbornica), ampak tudi v tajništvo, knjižnici in šolski kuhinji. Na te točke se lahko učenci zatečejo, kadar koli se počutijo ogrožene. Sčasoma smo ugotovili, da natančno določene varne točke niso več potrebne, saj se učenci zaupajo, poiščejo pomoč, nasvet in pogovor. Z njimi seznanjamo predvsem mlajše učence in jih tako navajamo, da se lahko obrnejo na kogar koli v šoli, ki mu zaupajo.

Podporni tim za reševanje nasilnih dejanj

Sestavljen je iz učiteljic in učiteljev razredne in predmetne stopnje ter podružnične šole. Namen podpornega tima ni, da bi reševal nastale situacije namesto drugih. V primeru, da se pokaže potreba po posvetovanju ali pomoči v neki situaciji, pa so članice tima na voljo svojim sodelavcem. Podporni tim tako skrbi za ustrezen potek in konec reševanja posameznega primera, opravlja pogovore z udele-

ženci, ko tega ne moreta opraviti razrednik ali šolska svetovalna služba, pomaga pri iskanju ustreznih rešitev in ukrepov ter nudi podporo sodelavcem, če jo potrebujejo.

Kolektiv naše šole je z izobraževanjem v projektu Mreže 2 – Strategije za preprečevanje nasilja naredil bistven korak pri razumevanju in obravnavanju vrstniškega nasilja. Začeli smo se konstruktivno pogovarjati o sistematičnem reševanju nasilja med vrstniki. Poenotili smo pojme o teži posameznih nasilnih dejanj. Le s timskim pristopom k obravnavi nasilnih dejanj lahko pričakujemo zelene rezultate.

Na naši šoli smo že veliko naredili glede reševanja nasilnih situacij, vendar bi rada poudarila, da je to proces. Osnovnošolski učitelji delamo z mladimi, ki so v zelo občutljivem obdobju razvijanja svoje osebnosti. Zato je reševanje tovrstne problematike izredno občutljiv in odgovoren del naših aktivnosti v vzgojnem procesu. Zelo pomembno je, da ima učitelj razvito čustveno inteligenco in empatijo, kajti oboje želimo razviti pri učencih in je zato neizogibno, da smo z obema lastnostma opremljeni tudi sami. V tem procesu imajo pomembno vlogo tudi starši. Vsak izmed njih je najprej starš svojega otroka in zato moramo z njimi razviti sodelovalen odnos.

Vseh težav nam zagotovo ne bo uspelo rešiti, sem pa trdno prepričana, da bomo s skupnim delom in sodelovanjem vseh udeleženi v tem procesu uspešno reševali težave na tem področju tudi v bodoče. Da smo na pravi poti, nam pove že dejstvo, da učenci prej poiščejo pomoč kot v preteklih letih, da že dlje časa ne iščejo varnih točk ter da so se pripravljani odprto pogovarjati o konfliktih.

Viri in literatura

Lešnik Mugnaioni, D., Koren, A., Logaj, V. in Brejc, M. (2009). Nasilje v šolah: opredelitev, prepoznavanje, preprečevanje in obvladovanje. Kranj: Šola za ravnatelje.